

SIBULAD JA KALEIDOSKOOP

TAMBET KAUGEMA

Nagu me poliitikast teame, võivad presidendivalmised minna tihti „põllu” peale. 2002. aasta jaanuaris Pariisis Saint-Antoine’i haiglas vähki surnud prantsuse sotsioloog ja mõtleja Pierre Bourdieu oli seevastu veendunud, et kõikjal meie ümber laiuvad väljad. Tegelikult, olgu või aasad, kõik need on siiski vaid agronoomilised pisi-ajad. Ent samas tuleb tõdeda, et kultuuri ja sealhulgas teatri kirjeldamisel ei pääse vahel mööda koguni botaanikast. Elmo Nüganeni 50. sünnipäevale pühendatud ettekandepäeval¹ kõrvutas kirjandusteadlane Arne Merilai juubilariteatriloomingu tahke kolme (kellavärgiga) apelsiniga, mis arutluse käigus teisesid vahepeal õunaks, ingveriks ja (kui mälu ei peta) pohlaks. Üllas eeskujuga, mis tiivustas tagant ja tekitas ühtäkki vaimusilma sees siiruveerulise kujutluspildi, mille abil saab graafiliselt väljendada teatrilavastuste retseptisioonikihte.

Vaimusilm ei ole alati kõige terasema nägemisega ja seetõttu tuli ka mainitud graafik üsna triviaalne: keskel suuremat sorti täpiga tähistatud vaatlusalune lavastus ja selle ümber temast lähtuvad kontsentrilised ringid. Iga ring tähistamas uut retseptisioonikihti, mida lavastusel on õnnestunud enda külge haakida. Kui nüüd silmitseda lähemalt kodumaiseid siiruveerulisi, siis paistab, et esimese kihi moodustab teatripubliku seas toimuv suuline, spontaanse iseloomuga kommunikatsioon. Vaatab inimene etenduse ära, kohtab tänaval sõpra/sõbrannat ja kui

Tambet Kaugema.
Alan Proosa foto

teater tuleb jutu teemaks, mainib viimast teatrikülastust ning annab sellele ka napi hinnangu. Teatris töötavad turundusnimesed teavad: selline tuultolmlemine on tugeva mõjuga. Läheb jutt lahti, et lavastus on jama, ja pärast seisa või pea peal, saalid on ikkagi tühjad. Järgmisse kihistusse on kuhjunud kõikvõimalikud võrgukeskkonnas levivad, enamasti kirjalikud ülestähendused (blogid, foorumid, võrgukommentaarid, Facebooki sissekanded jt); siin on spontaansust pisut vähem, teadvustatud tahet ning loodetavasti ka analüüsi jällegi rohkem. Kolmas kiht kuulub raadiole ja televisioonile, nii palju, kui seal uudisformaadist väljaspool teatrit käsitletakse. Toime-

tatud trükisõnale jääb välimine, kõige rasvasem kiht, mis õigupoolest tuleks jagada omakorda mitmeks alamkihiks, seda lähtudes eeskätt sealsetes kanalites avaldatavate tekstide pikkusest ja süvenemisastmest: päevalehed (Postimees, Eesti Päevaleht) ja maakonnalehed (peamiselt teatrilinnade omad), nädalalehed (Sirp, Eesti Ekspress, Maaleht), kultuuriajakirjad (Teater. Muusika. Kino) ja teatriraaamatud (nii regulaarselt ilmuv „Teatrielu“ kui ka ühekaupa tulijad). Loomulikult ei õnnestu kaugelgtki igal lavastusel tungida läbi kõigist neljast põhikihist ja neis enda vastu suuremat huvi äratada – raamatusse raiutakse siiski kõige silmapaistvamad ja olulisemad, midagi ei ole parata. Samuti ei maksa võtta kihide järjestust kui kohustuslikku ajatellige: vabalt võib minna nii, et lavastus ei tekita kohvikuis, tänaval või võrguavaruses üldse mingit vastukaja, ajalehtedes tõstavad teatrikriitikud seda aga esile kui üht aasta olulisemat lavastust. Tihti juhtub sedagi, et blogides ja teistes kommentaariumides tiriseb äratuskell alles siis, kui tekib vastupandamatu tahtmine trükiajakirjanduses juba ilmunud seisukohtadele vastu vaielda või nende üle osavalt ironiseerida. Üks on siiski kindel: mida elavam ja mitmekesisem on retseptisioon, seda suuremaks kujuneb võimalus, et aruteludest koorub midagi huvitavat ja edasiviivat.

Ei kõla ilmselt üllatusena, aga viimase viie aasta vältel on teatri retseptisioonis toimunud kõige huvitavamad muutused võrguväljadel ja eeskätt sealse blogipõõsastikus. Etteruttavalt saagu öeldud, et see hüpe on olnud pigem mitmekesisitava ja vähem kvalitatiivse olemusega. Võrdleva analüüsi korras pakub huvi seegi, kas ja kuidas on selle taustal muutud trükisõna po-

sitsioon ning milline on võrgu ja paberi omavaheline läbisaamine.

Otstarbekas on lüüa blogid kahte lehte: isiklikud ja institutsionaalsed.² Teatrivaldkonnas ei ole institutsionaalsete blogide osa eriti märkimisväärne. Õige mitmed teatrid (Ugala³, NO99⁴, Tallinna Linnateater⁵, Eesti Nuku- ja Noorsooteater⁶) on küll liitnud oma koduleheküljega ka blogi, ent seal ilmutatakse peamiselt presiteateid või nende modifitseeritud versioone, viiteid ja linke ajakirjandusväljaannetele ja teistele blogidele, kus olnud juttu nende teatri lavastustest jms. Teatrite kasutatavad kommunikatsioonikanalid, sealhulgas ka koduleheküljed, on väga erisuguste võimalustega, kuid asjaolu, et blogis pakutavat infot on võimalik hankida veel õige mitmest kohast (ka sellesama kodulehe piires), ei mõju blogi atraktiivsusele ja külastatavusele ilmselt hästi. Mõistagi on see hirmus töömahukas ning eeldab teatris vähemalt ühe innustunud ja kirjutamiskunsti hästi valdava inimese higi ja pisaraid, ent kui tohiks institutsionaalsetele teatriblogidele midagi soovitada, siis – rohkem isiklikkust. Aeg-ajalt mõne uuslavastuse puhul seda ju üritatakse, enamasti siis, kui lavastuse tegijaiks noored, blogimaailmaga sõbrustavad inimesed (ühe viimatisena meenub Ugala lavastuse „Klapp“ blogi⁷), kuid eesti keeles pole ma veel sattunud lugema siirast ja tõepoolest oma tegevust mõtestavat lavastusblogi, just sellist päevikuvormis, analüüsivate ja lugemisnaudingut pakkuvate kirjutiste jada. Ikka kumab läbi turundussoov, ehkki lisaks mõtestamist ja arutelu ärgitavale funktsioonile võiks blogi olla teatri kodulehel seegi paik, mis meelitab teatripubliku lugema ja

pärast juhatab osavalt ringiga juba turundusteadaanete juurde.

Institutsionaalset blogindust tasub otsida mujaltki, kas või teatrikriitikute ja -uurijate hulgast. Selle peenra kõige säravam taim on Eesti Teatriuurijate Ühenduse asutatud blogi „Teater 3000“, mis praeguseks on küll varjusurma vajunud ja mine tea, kas enam ärkabki. Mullu veebruarist septembrini ilmutas rühm teatrikriitikeid ja -uurijaid (Ott Karulin, Anneli Saro, Madli Pesti, Kristel Pappel, Maris Balbat, Hedi-Liis Toome, Eva-Liisa Linder, Anne-Liis Maripuu ja Riina Oruaas) selles blogis kokku ligi veerandsada umbes 3000 tähemärgi pikkust arvustust ja muud teatriteemalist kirjutist (vihje blogi pealkirjale: 3000 tähemärki on pikkus, millest mahukamaid tekste on veebis juba raskem lugeda). Nagu lugejad aimavad, muutis olukorra erakordseks asjaolu, et kui ka varem oli nii mõnigi professionaalne teatrikriitik nokitsenud nurgas omaette blogi kirjutada, siis nüüd üritati jõud ühendada. Blogi varjusurma langemise täpsed põhjused on mulle teadmata, ent nagu veebis professionaalse kriitika avaldamise puhul võib oletada, sai saatuslikuks kirjutajate nappus. Asjatundlikke ja isikupäraselt kirjutavaid autoreid on kasinalt, selle probleemiga ei maadelda üksnes veebikeskkonnas, vaid trükiajakirjanduseski, ning neil vähestel pole tarvis ennast blogi kaudu tõestada, sest trükiväljaannete kirjutamisettepanekuid sajab niigi robinal, pealegi maksatakse seal pisut ka honorari. Suurest ajapuudusest entusiasm peagi raugub ja nii need blogid hanguvadki. Institutsionaalse blogi sugemeid võib märgata ka ajakirjanik Margus Mikomäe kirjutatavas ja toimetatavas portaalis „Teatritasku“⁹, mis kujutab endast Rapla-

maa ajalehe Nädaline teatrikülgede veebipõhist kõrval- või edasiarendust ning sisaldab lisaks intervjuudele ja portreelugudele ka autori isikupäraga tembitud teatriarutlusi ja -arvustusi.

Isiklike blogide seas on pilt palju arvukam ja kirevam, piltlikult öeldes: „kanast kakaduuni“. Nimesid nime tamata, primitiivseima alamliigi moodustavad blogid, mille sissekannete sisu on võimalik kokku võtta lausesse: „Käisin teatris, oli täitsa nunnu!“ Seda sorti blogide sihtrühm on üksnes ja ainult kirjutaja lähim tutvusringkond, sest vähe usutav, et sisutühjad ja konnarlikult kirja pandud mõtteavaldused pälviksid võõraste, sealhulgas jutuks tulnud lavastusega seotud inimeste tähelepanu. Ent ilmselt ei olegi see blogi ja eesmärk, pigem antakse sissekannetega sõpradele-tuttavatele märku oma käikudest ja tegemistest, näidatakse, et ollakse mingis asjas osaline. Sellistel blogijatel puudub ambitsioon kehasutada „neljandaks võimuks“, mängida ajakirjanikku või kriitikut, neid köidab kirjutamis- ja suhtlemisrõõm ning sellega kaasnev pisike tähelepanu.

Ambitsioonikus ja (enamasti) soraavam kirjutamisoskus eristavad mitteprofessionaalide hulgas seda alamliiki selgelt eelmisest. Tegelikult on selles grupeeringus vägagi erisugust rahvast, on blogijaid, kes rohkelt võõrsõnu kasutades üritavad jäljendada trükiajakirjanduses ilmuvaid kriitikatekste; on äsjaseid või praegusi üliõpilasi, kes põhi- või kõrvalainena võtnud ülikoolis teatriteadust või käinud Drakadeemias kursustel ning saanud sealt kirjutamise maitse suhu; on ühe või teise teatriga riivamisi seotud noori inimesi jne. Ambitsioonikuse all pidasin silmas, et need blogijad proovivad kirjutada nagu „päris kriitikud“ – mõnel tuleb see

kehvemini ja mõnel paremini, mõnel aga juba päris hästi välja – ning nende pilgud on suunatud trükiajakirjanduse poole, ehkki esialgu pole veel jalga eriti ukse vahele saadud. Blogivorm võib olla neile pigem vahend enesetõestuseks, et tõusta kujutletaval retseptiooniredelil tõsisemate arvajate sekka. Kindlasti on see segment, mille tippude hulgast napsab trükiajakirjandus endale aeg-ajalt uusi autoreid.

Teatribloginduse tuum, olemasolu üks peamisi õigustusi on blogijad, kes ei aja oma tegevuses taga enesetõestust, vaid naudivad selles keskkonnas hoopis eneseteostust. Bloginduse valdava anonüümsuse juures on küll raske mingit koondportreed luua, kuid teatavaid ühisjooni silm siiski seletab. Need inimesed ei ole oma ameti poolest teatri ega sellest kirjutamisega seotud, ent teater pakub neile tõsist huvi, mis väljendub rohkearvulistes teatrikülastustes ning soovis nähtut neile meelepärases keskkonnas analüüsida. Blogijate selle alamjaotuse ehedaim näide on 2006. aastast teatri-, muusika-, filmi- ja teistel kultuuriteemadel sissekandeid tegev Danzumees¹⁰, kelle jõudlus (2011 vaatas ta ära 82 lavastust, millest paljudest ka kirjutas) ja asjaarmastaja kohta veenev asjatundlikkus on väga imponeerivad. Ametialaselt hoopis teises valdkonnas tegutsevate inimeste intelligentne kõrvalpilk kulub ära nii blogijate arvamust üha usinamalt jälgivatele teatritegijatele¹¹ kui ka mõttevahetusest huvitatud lugejaile.

Väikese, ent väga tõhusa ja vajaliku rühma moodustavad kirjandusteaduse ja -kriitika põllult aeg-ajalt ka teatri juurde põikavate professionaalide (Aare Pilv¹², Jaanus Adamson¹³) blogid, samuti trükiajakirjandusest teada teatrikriitikute (Ott Karulin¹⁴, Meelis

Oidsalu¹⁵) toimivad ja toimunud blogid (vormiuuenduslikult on väga tabavad Oidsalu blogi teatrikoomiksid).

Tšehhovilt teame, et kui loo alguses ripub seinal sibul, siis loo lõpus peab see pauku tegema. Tunnistan ausalt, loo algusesse kootud jutt „seest siiruviiurilisest“ sai sinna tegelikult selleks, et vihjata seda laadi käsitusviisi, olgu või osalisele, aegumisele. Loomult siiski hierarhiliste kihistuste asemel võiks teatritretseptiooni üldpilti ette kujutada kui kiikamist kaleidoskoopi: keerad pihus toru ja moodustuvadki aina uued mustrid. Teatriblogidel kui arutelude tekkimise ja arenemise pispindadel on selliste mustrite kujundamisel ja sidumisel täita aina olulisemaks muutuv roll. Igatahes, retsept!

Viited:

¹ Tallinna Linnateatri ja Eesti Teatriuurijate Ühenduse korraldatud ettekandepäev „Lavastaja, lugeja, näitleja Nüganen (50)“ 15. veebruaril Tallinna Linnateatri Taevalaval.

² Kadri Tüür. Kirjandusest ja blogidest. Sirp 27. VIII 2010.

³ Ugala päevaraamat: <http://www.ugala.ee/index.php/paevaraamat>

⁴ Teatri NO99 ajaveeb: <http://www.no99.ee/blog/>

⁵ Tallinna Linnateatri päevik: <http://www.linnateater.ee/rubriik/paevik>

⁶ Eesti Nuku- ja Noorsooteatri blogi: <http://www.nuku.ee/blogi/>

⁷ <http://klapp.blogspot.com/>

⁸ <http://teater3000.wordpress.com/>

⁹ <http://www.teatritasku.ee/>

¹⁰ <http://danzumees.blogspot.com/>

¹¹ Andreas W. Inimese hääl. Sirp 18. VI 2010.

¹² <http://aaree.blogspot.com/>

¹³ <http://jaanusadamson.com/search/label/teater>

¹⁴ <http://overthetheater.blogspot.com/>

¹⁵ <http://kihelus.wordpress.com/>